

problems of organization of humanistic education of students are determined. The components of the personal humanistic concept of the teacher are described. It has been proved that the training of future preschool education specialists is effective if implemented as a system on the principles of integrity and structural completeness. The pedagogical conditions of realization of the basic provisions of the humanistic education of the students are identified, among them transformation of the educational and cultural environment of the educational institution, provision of socio-psychological comfort, professional competence of teachers. The stages of teacher training for humanistic upbringing of preschool children are determined.

Key words: education; humanistic values; humanization of pedagogical process; humanistic education; child of preschool age, professional training of a teacher; humanistic personality-professional position.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2018

О. В. Оксенюк

СУЧАСНИЙ СТАН ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ НА РІВНЕНЩИНІ

Анотація. У статті наголошено, що усиновлення дітей-сиріт та оформлення опіки (піклування) в Україні були і залишаються пріоритетними формами влаштування дитини, залишеної без батьківської турботи; дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ) як соціальний інститут виховання дітей-сиріт є багатодітною сім'єю, що забезпечує вихованням сімейне оточення й виховання. Установлено, що поточне кількісне співвідношення ДБСТ і прийомних сімей на Рівненщині становить 1:2. Наразі Рівненщина має найнижчі кількісні показники з утворення ДБСТ і прийомних сімей серед північного регіону України, але ДБСТ у ній залишається найбільш популярною формою сімейної опіки.

Ключові слова: діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування; дитячий будинок сімейного типу; сімейні форми опіки.

Постановка проблеми. Зростання сирітства в Україні активізує наукове вивчення форм виховання дітей, що залишилися без піклування батьків. Виявлено, що відчуження випускників інтернатних закладів від реальних життєвих проблем, обмеження простору їхнього спілкування, регламентація дій зумовлюють формування специфічних рис особистості, які ускладнюють адаптацію дітей-сиріт до дорослого життя у відкритому соціумі. Навіть за оптимальних умов утримання та виховання дітей у державних закладах, вони істотно відрізняються від дітей, які виховуються в сім'ї. Тому сучасна система опіки над дітьми-сиротами має поєднувати два напрями: реорганізацію інтернатних установ та поширення форм сімейної опіки. Водночас, визначення державних пріоритетів у рамках

законодавчої бази щодо сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, створює передумови розвитку в Україні відносно нових соціальних інститутів – дитячих будинків сімейного типу (авт. *надалі – ДБСТ*) та прийомних сімей.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Сьогодні ґрунтовно досліджено питання впровадження сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (М. Василькова, Н. Дворянцева, А. Довгалецька); закладено теоретичні (Г. Бевз, Г. Бондаренко, Н. Комарова, І. Пеша, І. Трубавіна) і правові (О. Карпенко, В. Москалюк) основи дослідження функціонування ДБСТ; розпочато вивчення динаміки розвитку ДБСТ (Л. Волинець, Г. Лактіонова, І. Пеша). Проте, незважаючи на пильну увагу дослідників до зазначених сторін проблеми дослідження, певні практичні аспекти її вирішення залишаються дискусійними.

Мета статті: вивчити поточний стан і тенденції розвитку ДБСТ на Рівненщині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» від 26.04.2002 р., *дитячий будинок сімейного типу* – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, котрі беруть на виховання та спільне проживання не менше 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [6]. Від таких форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як усиновлення, опіка (піклування), прийомна сім'я ДБСТ відрізняється тим, що держава надає сім'ї, яка бере на виховання дітей, постійну фінансову та соціальну підтримку. Необхідною умовою створення ДБСТ є підготовка батьків-кандидатів до соціальної ролі вихователів прийомних дітей, що забезпечується проходженням ними системи відповідної підготовки [1, с. 257].

Турбота про дітей, забезпечення їх добробуту, безпеки – одне із найбільш важливих завдань суспільства, яке дбає про своє майбутнє, адже діти – гарант самозбереження нації та її розвитку. В останні роки в Україні продовжується робота над розширенням мережі ДБСТ і прийомних сімей, оскільки саме ці соціальні інститути з позиції оптимістичної гіпотези мають із часом замінити інтернатні заклади.

За інформацією Міністерства соціальної політики, у 2015 р. діяло 966 ДБСТ (що удвічі більше, ніж 2010 р.), а у 2016р. в Україні функціонувало (без урахування АР Крим, м. Севастополя, територій Донецької, Луганської областей, невідконтрольних українській владі) 946 ДБСТ, у яких виховувалося 6 тисяч 221 дитина, та 3 тисячі 858 прийомних сімей, у яких виховувалося 7 тисяч 87 дітей [7]. Загалом вихованням у прийомних сім'ях та ДБСТ станом на 2016 р. було охоплено 13 тисяч 308 дітей, а кількість ДБСТ і прийомних сімей співвідноситься як 1:4.

Щодо Рівненської області, то у її межах на початок 2018 р. функціонує 30 ДБСТ. За даними служби у справах дітей Рівненської ОДА, в області сімейними формами виховання охоплено майже 96% сиріт, а загалом зареєстровано 1762 дитини, позбавлених батьківського піклування, з яких 1384 перебувають під опікою. У ДБСТ виховується 202 сироти, а в 59 прийомних сім'ях – 123 дитини [5].

Для ідентифікації запиту на надання дітям-сиротам сімейних форм опіки було проаналізовано статистичні дані сусідніх із Рівненщиною областей північного регіону України – Волинської та Житомирської, які, в цілому, подібні за більшістю соціально-демографічних показників із Рівненською областю. Установлено, що станом на 01.03.2018 р. у Волинській області діє 21 ДБСТ, яким охоплено 142 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і 85 прийомних сімей, які виховують 164 дитини [3]; в Житомирській області – 40 ДБСТ і 196 прийомних сімей, які виховують 638 дітей (це майже 91% усіх дітей означеної категорії) [2]. Графічно зазначені показники Рівненщини і сусідніх їй областей представлені на рис.1.

Як видно з рисунка, лідирує за кількістю влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у ДБСТ Житомирська область, Рівненщина має середній показник, а зі створення прийомних сімей перебуває лише на третій позиції, при чому кількісне співвідношення ДБСТ і прийомних сімей в областях буде наступним: Волинь – 1:4; Житомирщина – 1:5; Рівненщина – 1:2.

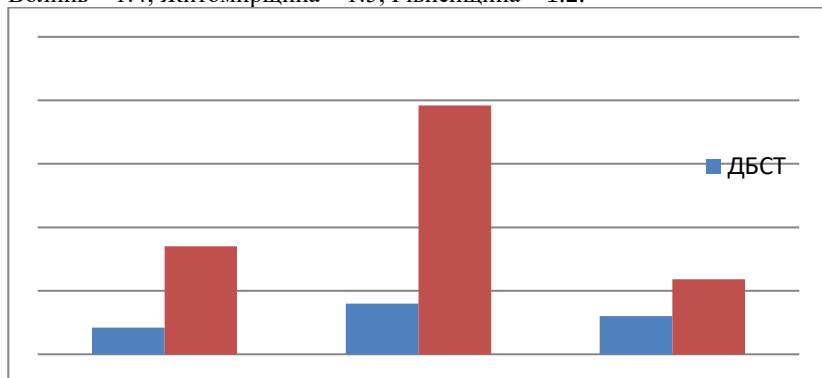


Рис. 1. Кількісні показники ДБСТ і прийомних сімей Волинської, Житомирської, Рівненської областей станом на 2018 р.

Тобто ДБСТ як форма сімейного виховання дітей залишається найбільш популярною в Рівненській області. У загальній сумі, зазначені області мають приблизно сьому частину (14%) ДБСТ від загальної їх кількості на території України (тобто від 22 областей, не враховуючи невідконтрольних українській владі територій).

У процесі дослідної роботи ми узагальнили соціально-демографічні дані сімей Рівненської області, які створили ДБСТ. З'ясовано, що середній вік батьків-вихователів – це 30-44 років; кількість дітей у ДБСТ – 5-13; вік дітей, що були прийняті у ДБСТ, від 4 до 12 років; сьогодні цим дітям від 18 до 23 років.

Найвиразнішим спільним соціальним критерієм сімей, які наважилися на створення ДБСТ, є їх релігійна приналежність до протестантизму. Протестантські церкви надають посилену соціальну (виховну) та матеріальну допомоги ДБСТ через благодійні конфесійні спілки, місії, фонди. Зокрема, у Рівненській області найактивніше у напрямі підтримки й супроводу ДБСТ працюють спілка «Промінь надії» (Церква євангельських християн-баптистів), яка проводить навчання для батьків-вихователів, організовує спільний відпочинок батьків із дітьми у сімейних літніх таборах; християнська місія милосердя «Добрий самарянин» (Церква християн віри євангельської) матеріально підтримує ДБСТ Рівненського району «Щаслива родина» та залучає їхніх вихованців до відпочинку в літніх таборах.

Найбільше ДБСТ було створено у 2015 р., а найменше – у 2009 р. Імовірно, таку часову градацію можна пояснити тим, що затвердження пріоритетності сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на державному рівні, а також активна підтримка розвитку ДБСТ зі сторони держави створили умови для зростання як кількості ДБСТ та прийомних сімей, так і кількості вихованців у них упродовж останніх років (від 5 до 10). Кількість власних дітей у батьків, що створили ДБСТ, це, в середньому, 3 осіб. Як правило, гендерний чинник не впливає на всиновлення, батьки мотивують вибір дітей їхніми родинними (кровними) зв'язками: забирають дітей одних батьків. Хоча дівчаток у ДБСТ виховується переважно більше, аніж хлопців, що теж можна пояснити демографічним показником народжуваності, за яким кількість дівчат перевищувала у 1991-2002 рр. кількість хлопців у 1,5 рази (тим більше, що ці роки характеризуються найгіршими показниками народжуваності в Україні за часи незалежності: 8 немовлят на 1 тисячу населення в цілому). Територіально більшість ДБСТ розміщено у сільській місцевості, і значно менше у містах. Це зумовлено тим, що велика кількість дітей не може комфортно розміститися у багатокімнатній квартирі, оскільки особистий життєвий простір кожної дитини обмежений. Приватний тип помешкання у сільській місцевості відіграє організуючо-стимулюючу роль у забезпеченні необхідних житлових умов ДБСТ, оскільки завжди підкріплений веденням домашнього господарства (городництва, тваринництва).

Установлено, що в м. Рівному з 2004 р. існує Рівненська обласна спілка батьків-вихователів ДБСТ та батьків-опікунів «Промінь надії», члени якої здійснюють захист прав та інтересів дітей, узятих на утримання й опіку; в Міжнародний день захисту дітей проводять мистецький

фестиваль «Захистимо майбутнє разом» задля підтримки інституту ДБСТ та прикладу для інших з опіки дітей, які позбавлені батьківського піклування. Метою проведення фестивалю є популяризація сімейних форм виховання, демонстрація талантів та досягнень дітей, які виховуються в ДБСТ та прийомних сім'ях Рівненської області; паралельно проводиться благодійний аукціон та виставка-ярмарка дитячих робіт, кошти з яких ідуть на підтримку певних потреб ДБСТ. Також спілка започаткувала роботу батьківського клубу «Велика родина» для багатодітних сімей Рівненщини [4].

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. У підсумку можемо стверджувати, що Рівненщина вже не займає лідерської позиції з ініціативності створення ДБСТ в Україні (до 2012 р. посідала перше місце, а за нею йшли Львівська та Івано-Франківська області), хоча майже 96% дітей-сиріт охоплено сімейними формами виховання (це більше, ніж у сусідніх Волинській і Житомирській областях). Загалом ДБСТ у Рівненській області мають активну підтримку як зі сторони служб у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (тобто держави), так і зі сторони соціальних організацій некомерційного сектору (громадських, благодійних, релігійних). Сьогодні потребують розробки законодавчі умови забезпечення фінансування розвитку соціальних сервісів у громадах із метою соціальної підтримки ДБСТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бордіян Я. І. Прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу як альтернативна форма влаштування дітей: державно-управлінський аспект / Я. І. Бордіян // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 30. – С. 255-261. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_30_33.
2. В області з початку року усиновили та влаштували у сімейні форми виховання 21 дитину // Житомирська обласна державна адміністрація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.zt.gov.ua/v-oblasti-z-pochatku-roku-usinovili-ta-vlashtovali-u-simejni-formi-vixovannya-21-ditinu.html>.
3. Інформація про стан роботи в області по захисту прав дітей за лютий 2018 року / Волинська обласна державна адміністрація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voladm.gov.ua/informaciya-pro-stan-roboti-v-oblasti-po-zaxistu-prav-ditej-za-lyutij-2018-roku/>.
4. І сміх, і сльози, і любов...// Рівне вечірнє. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rivnepost.rv.ua/news/i-smikh-i-slozi-i-lyubov>.
5. На Рівненщині створили 30-й дитячий будинок сімейного типу / Рівненська обласна державна адміністрація: офіц. сайт – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

6. <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/news/detail/47832.htm>.
Положення про дитячий будинок сімейного типу: за станом на 26 квіт. 2002 р. / Постанова Кабінету Міністрів України // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 18. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>.
7. Статистика влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї в 2016 році – [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://sirotstvyv.net/ua/news/statistika-vlashtuvannya-ditey-sirit-ta-ditey-pozbavlenikh-batkovskogo-pikluvannya-u-sim-i-v-2016-ro/>.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Bordiian Ya. I. Pryiomni simi ta dytiachi budynky simeinoho typu yak alternatyvna forma vlashtuvannia ditei: derzhavno-upravlynskyi aspekt [Adoptive Families and Family-type Orphanages as an Alternative Form of Placement of Children: the State-management Aspect] / Ya. I. Bordiian // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. – 2012. – Vyp. 30. – S. 255-261. – Rezhy m dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_30_33. (in Ukrainian).
2. V oblasti z pochatku roku usynovyly ta vlashtuvaly u simeini formy vykhovannia 21 dytynu [Since the Beginning of the Year, 21 Children Have Been Adopted and Arranged in the Family Form of Education in the Region] // Zhytomyrska oblasna derzhavna administratsiia. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <http://oda.zt.gov.ua/v-oblasti-z-pochatku-roku-usinovili-ta-vlashtuvali-u-simejni-formi-vixovannya-21-ditinu.html>. (in Ukrainian).
3. Informatsiia pro stan roboty v oblasti po zakhystu prav ditei za liutyi 2018 roku [Information on the State of Work in the Field of Children's Rights Protection in February 2018] / Volynska oblasna derzhavna administratsiia. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <http://voladm.gov.ua/informaciya-pro-stan-roboti-v-oblasti-po-zaxistu-prav-ditei-za-lyutij-2018-roku/>. (in Ukrainian).
4. I smikh, i slozy, i liubov...[Laughter, and tears, and love ... //] // Rivne vechirnie. – 2011. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <https://rivnepost.rv.ua/news/i-smikh-i-slozi-i-liubov>. (in Ukrainian).
5. Na Rivnenshchyni stvoryly 30-y dytiachyi budynok simeinoho typu [In the Rivne Region, There Have Been Created the 30th Family-type Orphanage] / Rivnenska oblasna derzhavna administratsiia: ofits. sait – [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/news/detail/47832.htm>. (in Ukrainian).
6. Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu: za stanom na 26 kvit. 2002 r. [Regulations on the Orphanage of a Family Type: April 26.04. 2002] / Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy // Ofits. visn.

Ukrainy. – 2002. – № 18. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhyim dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>. (in Ukrainian).

7. Statystyka vlashtuvannia ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia, u simi v 2016 rotsi [Statistics on the Placement of Orphans and Children Deprived of Parental Care in the Family in 2016] – [Elektronnyi resurs]– Rezhyim dostupu: <http://sirotskyi.net/ua/news/statistika-vlashtuvannya-ditey-syrit-ta-ditey-pozbavlenikh-batkivskogo-pikluvannya-u-sim-i-v-2016-ro/>. (in Ukrainian).

Аннотация. В статье отмечено, что усыновление детей-сирот и оформление опеки (попечения) в Украине были и остаются приоритетными формами устройства ребенка, оставленного без родительской опеки; детский дом семейного типа (ДБСТ) как социальный институт воспитания детей-сирот является многодетной семьей, которая обеспечивает воспитанникам семейное окружение и воспитание. Установлено, что текущее количественное соотношение ДБСТ и приемных семей в Ровенской области составляет 1:2. Сейчас Ровенская область имеет самые низкие количественные показатели по формированию ДБСТ и приемных семей среди северного региона Украины, но ДБСТ в ней остается наиболее популярной формой семейной опеки.

Ключевые слова: дети-сироты и дети, лишенные родительской заботы; детский дом семейного типа; семейные формы опеки.

Abstract. In the article it is emphasized that the adoption of orphans and the arrangement of guardianship (care) in Ukraine always has been and till nowadays remains the priority forms of placement of a child without parental care. Family-type orphanage (FTO) as a social institution for the education of orphans is a large family that provides family support and education for pupils.

It is established that the current quantitative ratio of FTO and foster families in the Rivne region is 1: 2. At present, Rivne region has the lowest quantitative indicators for the formation of FTO and foster families in the northern region of Ukraine, but FTO in it remains the most popular form of family care.

Key words: orphans and children deprived of parental care; family-type orphanage; family forms of guardianship.

Стаття надійшла до редакції 1.03.2018